

PREDAVANJE

Arhe XI, 22/2014

UDK 1 Husserl : 165.023.2

1 Heidegger : 165.023.2

Originalni naučni rad

Original Scientific Article

RUDOLF BERNET

Huserlov arhiv/Institut za filozofiju

(Univerzitet u Luvenu)

NEISTINA KOD HUSERLA I HAJDEGERA¹

U onome što sledi ukratko treba da bude naznačeno koliko razvoj Hajdegerovog specifično fenomenološkog razumevanja istine u *Bivstvovanju i vremenu* zahvaljuje Huserlovom pojmu istine, kakav se nalazi u *Šestom Logičkom istraživanju*. Kritika „tradicionalnog pojma istine“, koja ne nedostaje u Hajdegerovim tekstovima o suštini istine, nije prevashodno usmerena na Huserla i tiče ga se sasvim ograničeno. Nadalje bi trebalo sažeto da bude pokazano da Hajdegerovo pozno određenje istine kao „ne-skrivenosti“ ne označava prekid sa ranijim učenjem i da se kreće u okvirima koji ni Huserlu nisu bili strani. Čak i ako pojam „skrivenosti“ kod Huserla ne bi naišao na pozitivno vrednovanje, Hajdeger bi ipak ostao dužnik specifično fenomenološkom pojmu istine, koji se orijentiše spram uslova, okolnosti i opsega objave istinske suštine bića.

U ograničenim okvirima ovog priloga naravno da nije moguć prikladan prikaz kako hronološkog razvoja Hajdegerovog pojma istine², tako ni njego-

1 Predavanje prof. dr Rudolfa Berneta, kao počasnog predavača po pozivu Odseka za filozofiju, održano je povodom „Osmog međunarodnog interdisciplinarnog simpozijuma Susreta kultura“ u okviru Programa obeležavanja 60 godina Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, 02. 12. 2014.

2 Kao najvažnije Hajdegerove tekstove o pojmu istine valja pomenuti: Martin Heidegger, *Sein und Zeit*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 2), Frankfurt am Main 1977 (Einzelausgabe: Tübingen 1979), § 44 [kod *Bivstvovanja i vremena* biće navedene stranice sabranih dela, a dodatno u zagradama i stranice pojedinačnih izdanja]; *Einführung in die phänomenologische Forschung*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 17), Frankfurt am Main 1994, Kapitel 1 und § 50; *Grundbegriffe der aristotelischen Philosophie*,

vog odnosa spram Huserlovog pojma istine. Naočigled veoma obimne i relativno saglasne sekundarne literature na tu temu³, ne postoji ni preka potreba za takvim prikazom. Ovde ću se radije ograničiti na novo osvetljavanje Huserlovog i Hajdegerovog pojma istine počevši od njihovog razumevanja *neistine*. I to ne samo zato što je u filozofiji pitanje o suštini istine uvek već povezano sa iskustvom neistine, već pre svega zato što je upravo uznemirenost neistinom odvela Hajdegera izvan Huserlovog pojma istine. Pri tom se može osmotriti, kako uviđanje neistine usred istine Hajdegera prisiljava da razvije novi pojam laži, različit od pojma istinske neistine, a koji se suštinski razlikuje od tradicionalnog razumevanja nekorektnog, što znači suda nesaglasnog sa stvarnošću. Pitanjem o neistini ispitivanje se ne susreće tek sa negativnošću nastanjenom u prednjem planu fenomenološki shvaćene istine, već i sa fenomenološki (što

hrsg. von Mark Michalski (GA 18), Frankfurt am Main 2002, § 22; *Platon: Sophistes*, hrsg. von Ingeborg Schüßler (GA 19), Frankfurt am Main 1992; *Prolegomena zur Geschichte des Zeitbegriffs*, hrsg. von Petra Jaeger (GA 20), Frankfurt am Main 1979, § 31 c; *Logik. Die Frage nach der Wahrheit*, hrsg. von Walter Biemel (GA 21), Frankfurt am Main 1976; *Grundbegriffe der antiken Philosophie*, hrsg. von Franz-Karl Blust (GA 22), Frankfurt am Main 1993, § 59; *Metaphysische Anfangsgründe der Logik im Ausgang von Leibniz*, hrsg. von Klaus Held (GA 26), Frankfurt am Main 1978; *Einleitung in die Philosophie*, hrsg. von Otto Saame und Ida Saame-Speidel (GA 27), Frankfurt am Main 1996; *Die Grundbegriffe der Metaphysik. Welt – Endlichkeit – Einsamkeit*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 29/30), Frankfurt am Main 1983, §§ 71–73; *Vom Wesen der menschlichen Freiheit. Einleitung in die Philosophie*, hrsg. von Hartmut Tietjen (GA 31), Frankfurt am Main 1982; *Vom Wesen der Wahrheit. Zu Platons Höhlengleichnis und Theätet*, hrsg. von Hermann Mörchen (GA 34), Frankfurt am Main 1988; *Sein und Wahrheit. 1. Die Grundfrage der Philosophie, 2. Vom Wesen der Wahrheit*, hrsg. von Hartmut Tietjen (GA 36/37), Frankfurt am Main 2001; *Beiträge zur Philosophie. Vom Ereignis*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 65), Frankfurt am Main 1989; *Besinnung*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 66), Frankfurt am Main 1997; *Parmenides*, hrsg. von Manfred STR. Frings (GA 54), Frankfurt am Main 1982; *Wegmarken*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 9), Frankfurt am Main 1976, ³2004; *Vorträge und Aufsätze*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 7), Frankfurt am Main 2000; *Holzwege*, hrsg. von Friedrich-Wilhelm von Herrmann (GA 5), Frankfurt am Main 1977.

³ Uticajna i još uvek aktuelna, standardna monografija je Ernst Tugendhat, *Der Wahrheitsbegriff bei Husserl und Heidegger*, Freiburg i. Br. 1967. Monografija: Daniel Dahlstrom, *Heidegger's Concept of Truth*, Cambridge 2001, naročito se preporučuje svojim skretanjem pažnje na nove Hajdegerove tekstove koji su objavljeni u pojedinim tomovima Gesamtausgabe. Preporučljivi su takode i: Jean-François Courtine, „Le préconcept de la phénoménologie et la problématique de la vérité dans *Sein und Zeit*“, in: Jean-François Courtine, *Heidegger et la phénoménologie*, Paris 1990, str. 349–379; Carl-Friedrich Gethmann, *Dasein: Erkennen und Handeln. Heidegger im phänomenologischen Kontext*, Berlin 1993; Franz-Emmanuel Schürch, „Le sens de la négativité dans l’aletheia. Heidegger et les deux voiles“, u: *Revue philosophique de Louvain* 106 (2008), str. 304–329; Friedrich-Wilhelm von Herrmann, *Hermeneutische Phänomenologie des Daseins. Ein Kommentar zu „Sein und Zeit“*, Bd. 3, Frankfurt am Main 2008; Rudolf Bernet, „Intention und Erfüllung, Evidenz und Wahrheit“, u: Verena Mayer (Hrsg.), *Edmund Husserl: Logische Untersuchungen*, Berlin 2008, str. 189–208.

znači na osnovu pojavljivanja stvari) mišljenim pojmom netačnosti. Tematski interesi za istinsku neistinu, shvaćenu kao skrivenost i tajna, kao i za pretvaranje, brkanje i napadne pseudo-objave sačinjavaju pribežište postojećih perspektiva za Huserlovo i Hajdegerovo razumevanje istine.

1. NEISTINA U LOGIČKIM ISTRAŽIVANJIMA I U BIVSTVOVANJU I VREMENU

Kao vodeći pojam neistine koja se razlikuje od netačnosti u *Šestom Logičkom istraživanju* može se razaznati „prazno“ govorenje o nekom stanju stvari, o kojem govornik nema originarno, intuitivno iskustvo. Ti prazni *iskazi* prema Huserlu spadaju u neispunjene parcijalne intencije spoljnog opažaja, u obuhvatnu grupu intuitivno neispunjenih, čisto „signitivnih intencija“⁴. *Bivstvovanje i vreme* te prazne govore razume na osnovu *ponašanja*, koje se pobliže da odrediti kao „gubljenje u kazanom“ na osnovu pukog „rekla-kazala“⁵. Ali i kod Huserla prikaz suštine neistine na primeru neevidentnog iskaza nipošto ne znači da se njegov celokupan pojam istine orijentiše spram modela iskaza. Hajdegerova kritika pojma istine, kakav je u potpunosti razvijen u okvirima predikativnih stavova i iz njih izvedenog, odnosno deformisanog pojma, promašuje poziciju *Logičkih istraživanja*. Naime, prema Huserlu iskaz, *kao prvo*, nikada ne crpi svoju istinu iz drugog iskaza, već uvek iz evidentnog, originarno intuitivnog iskustva, koje ga samoispunjava⁶. *Kao drugo*, već u *Logičkim istraživanjima* se nalazi pojam specifično iskustvene istine, koji Huserl proširuje i na slučaj jezički neposredovanih opažaja. Tek posredstvom svoje veze sa intuitivnim iskustvom iskaz zadobija vezu sa istinom, a budući da unutar intuitivnog iskustva postoje još i odnosi praznog i punog, odnosno Veće ili Manje intuitivne punine⁷, onda postoje i iskustvene istine, kojima nedostaje bilo kakva veza sa iskazima.

Pobliže posmatrano, u određenju praznog govora kao neistine tradicionalni pojam iskazne istine nije pretpostavljen, već je naprotiv dezavuisan. Dokle god se on naime orijentiše na osnovu toga da li je iskaz faktički „saglasan“

4 *Sechste Logische Untersuchung* (nadalje će biti citirano prema paginaciji 2. Nimajerovog izdanja), § 14.

5 *Sein und Zeit* (nadalje će biti citirano kao „BIVSTVOVANJE I VREME“, prema paginaciji Nimajerovog izdanja iz 1963), § 44 b), str. 224.

6 O tome pogledati paragrafe 17-20 *VI. Logičkog istraživanja*, u kojima Huserl uvodi razliku između posrednog i neposrednog, a naročito između autentičnog i neautentičnog ispunjenja.

7 Uporedi *VI. Logičko istraživanje*. § 23 o „gradacijama punine“ kao i §§ 24-29 o „nizovima uspinjanja ispunjenja“ unutar spoljnog opažaja.

ili nije saglasan sa stvarnošću, prazni govor može biti isto tako istinit kao i lažan. I (u Huserlovom smislu neistiniti) prazni govor može biti saglasan sa stvarnošću i time (prema meri tradicionalnog pojma istine) istinit. „Neistiniti“ je samo onda, kada se istina razume (*fenomenološki*) na osnovu legitimisanja (značenja) iskaza posredstvom originernog intuitivnog iskustva. Istina u tom slučaju dakle (ni za Huserla) nije „predručna saglasnost dva predručna“⁸, već je rezultat (koji uvek iziskuje reviziju) potrage za saglasnošću kazivanja, odnosno mnjenja, sa iskustvom stvari, onako kako se ona samom sobom pokazuje, tj. intuitivno je samodata. Iskaz ili mnjenje su istiniti onda, kada je njihov *zahtev za važenjem* ispunjen posredstvom intuitivne samodatosti intencionalnog predmeta u Kako svoga mnjenja. Prazan govor iskušavamo kao neistiniti upravo onda, kada svakom govorenju ili mnjenju principijelno pripada i veza sa istinom u smislu važenja. Prazan govor je dakla stoga „neistiniti“ (nije prosto bez bilo kakve istine), zato što nije ispunjen zahtev za istinom, odnosno važenjem, koji mu je svojstven. Nedostaje mu spremnost, da bude neposredno odmeren spram iskustva koje je po svome sadržaju ili samoispunjenje ili falsifikat tvrđenog stanja stvari, a nije ni njegova mogućnost, niti je obavezanost na tvrđeno stanje stvari. Govor ili mnjenje doduše mogu biti neintuitivni, odnosno „prazni“ s obzirom na intuiciju dotične stvari, ali time nisu razrešeni od svake veze sa istinom. Za Huserla je samorazumljivo da je poput praznog govora koji je nadahnut implicitnim zahtevom za istinom i čovek u celokupnom svom životu barem principijelno usmeren na saznanje istine. Odnos prema istini pretpostavljen je u iskustvu praznog govora kao neistina, a prema Huserlu počiva u saznajnom interesu koji kod čoveka nikada u potpunosti ne izostaje.

Taj saznajni interes *Logička istraživanja* pretežno shvataju kao *pretenziju* na istinu koja iziskuje opravdanje, ili kao žudnju za intuitivnim ispunjenjem⁹. Do ispunjenja toga sazajnog interesa prema Huserlu napokon dolazi isključivo putem intuitivne samodatosti samih mišljenih stvari. Stepem zadovoljenja interesa istoznačan je meri u kojoj od tih stvari dolazi do intuitivno potvrdne pojave, odnosno koliko je spoznaja celokupnog bogatstva stvari u stanju da podnese diferencirani račun ili koliko blizu saznavajući dolazi samim stvarima.

8 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 224.

9 U *Šestom Logičkom istraživanju* Huserl kaže da prazna „značenjska intencija“ „ujedno žudi da dokuči svoj predmet“ (§ 20), dobro znajući za svoj „manjak“ (§ 21), što znači da ona „iziskuje puninu“ (§ 21), te da bez intuitivnog ispunjenja ostaje „nezadovoljena“ (§ 8). Uporedi Rudolf Bernet, „Desiring to Know through Intuition“, u: *Husserl Studies*, Vol. 19/No 2, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2003, str. 153-166.

I Hajdeger pretpostavlja (sa Aristotelom), da je za celokupno ljudsko ponašanje karakterističan odnos prema istini i da taj odnos prema istini sačinjava presudno određenje ljudskog bivstvovanja¹⁰. Taj odnos prema istini, koji nikada ne nedostaje, prema Hajdegeru ne mora biti shvaćen kao puka sposobnost ili kao moć, nego kao egzistencijalno bez prekida izvršavani, fundamentalni način ponašanja tubivstvovanja: „[Istina] shvaćena kao nešto, zbog čega tubivstvovanje jeste“¹¹.

Za ranog (!) Hajdegera istina se u svim slučajevima izvodi iz načina ponašanja, koji je Aristotel nazvao „*aletheuein*“, a Hajdeger ga označava kao „otkrivanje“¹². Otkrivajuće je ponašanje onda, kada se biće „izvlači iz skrivenosti“, ono dopušta da se biće pokaže „u Kako svoje otkrivenosti“¹³, što znači da se biće otvara, odnosno čini pristupačnim svojom vlastitom relevantnošću. Istina ne postoji naprosto kao nešto raspoloživo predručno, ona je rezultat ljudskog napora. Za razliku od Huserla, Hajdeger taj napor ipak ne razume kao svest ispunjenja koja mnjenje dovodi u saglasnost sa intuitivnom datošću stvari, tj. legitimiše važenje, već kao ponašanje, koje prevladava skrivenost stvari dopuštajući da se ona „vidi u svojoj neskrivenosti (otkrivenosti)“¹⁴. To ponašanje čini pristupačnim dosad nepristupačno razumevanje bića i karakteristično je za čoveka u toj meri da njegov način bivstvovanja mora biti fundamentalno-ontološki shvaćen kao egzistencijalna „pristupačnost“ odnosno „otvorenost“¹⁵. Ako je neistinitom ponašanju svojstven živi odnos prema istini i ako je prema Hajdegeru taj odnos prema istini utemeljen na pristupačnosti, koja se ostvaruje u pristupačnom ponašanju, onda i (neistinita) „rekla-kazala“ mora biti shvaćena kao modus pristupačnosti¹⁶. Poput „praznog govora“ kod Huserla, tako je i „rekla-kazala“ kod Hajdegera neistinita u smislu neostvarenog otvorenog stajanja-za ili težnja-ka istini. Neistina u *Bivstvovanju i vremenu* otuda označava ponašanje u modusu neautentične pristupačnosti.

U suprotnosti spram Huserlovih *Logičkih* istraživanja, Hajdeger se u *Bivstvovanju i vremenu* gotovo ni ne bavi razlikom između jezičke i predjezičke istine, a uopšte ne (sintetičkim) doživljajem intuitivnog ispunjenja, kao ni stepenima evidencije odnosno istine. On se pre svega posvećuje istraživanju onih ljudskih načina ponašanja, koji dopuštaju da se bića mogu pokazati onakva,

10 Uporedi BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 c), str. 226: „Tubivstvovanje je kao konstituisano pristupačnošću suštinski u istini.“

11 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 c), str. 228.

12 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 219.

13 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 219.

14 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 219.

15 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 c), str. 228.

16 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 223.

kakva su uistinu. Pri tom ga naročito interesuje kako mora da bude sačinjeno bivstvovanje čoveka, ukoliko je on povlašćeno biće kojem se ne obelodanjuje tek istinsko bivstvovanje stvari, već iznad svega i istinsko bivstvovanje njega samog. Izvođenja *Bivstvovanja i vremena* (saglasna sa pozitivnim fusnotama o Huserlu) o suštini istine (naročito § 44 c) mogu se čitati kao pokušaj koji progovara o prećutanim pretpostavkama obistinjujućeg doživljaja ispunjenja u *Logičkim istraživanjima*. Najvažnije pretpostavke pri tom se ne tiču toliko načina ponašanja ili specifičnih interesa čoveka prijemčivog za istinu, koliko njegovog utemeljenja u načinu bivstvovanja tubivstvovanja, koje je suštinski uvek već zaokupljeno objavom istinskog bivstvovanja bića. Prema toj interpretaciji učenje o istini iz *Bivstvovanja i vremena* bi moralo biti shvaćeno kao (još uvek transcendentarno-filozofska) alternativa fenomenologiji transcendentarno konstituišuće subjektivnosti, kojom je i Huserl u svojim *Idejama I* odgovorio na pitanje (koje je propušteno u *Logičkim istraživanjima*) o načinu bivstvovanja čoveka sposobnog za istinsku spoznaju.

Takva interpretacija oslanja se na uvid da Hajdeger doduše ne govori o konstituciji istinskog bivstvovanja stvari putem transcendentalnog subjekta, ali svakako govori o korelaciji, odnosno „odgovaranju“ između ponašanja tubivstvovanja i sebe-pokazivanja stvari onakvima, kakve su. Kao kod Huserla, i u *Bivstvovanju i vremenu* naglašen je delatni odnosno aktivni napor (novog, kao tubivstvovanje shvaćenog) ‚subjekta‘¹⁷, premda je njegova ‚aktivnost‘ već kod ranog Hajdegera bila shvaćena u smislu odgovora koji je usledio posredstvom objave istinskog bivstvovanja bića. To (intencionalno) ponašanje opisano kao „otkrivanje“ ili (istoznačno) kao dopuštanje-sebe-pokazivanja istinskog bivstvovanja bića sada (transcendentarno-filozofski) temelji u „transcendenciji“ ili u autentičnoj „pristupačnosti“ odnosno „otvorenosti“ tubivstvovanja. Kao najfundamentalniji način bivstvovanja tubivstvovanja pristupačnost je dakle fundamentalno-ontološki shvaćeni uslov mogućnosti otkrivanja istinskog bivstvovanja bića. Budući da taj uslov mora biti egzistencijalno shvaćen kao stvarno izvršeni način bivstvovanja, tj. kao nužno aktuelizovana mogućnost, pristupačnost označava da tubivstvovanje već egzistira u vezi sa istinom: „Primarno ‚istinito‘, tj. otkrivajuće je tubivstvovanje. Istina u drugom smislu ne kazuje biti-otkrivajući (otkriće), nego biti-otkriven (otkrivenost).“¹⁸

Kako sada stoji sa ponašanjem u skladu s tubivstvovanjem, u kojem se ne otkriva istinsko bivstvovanje nekog bića, već mu je pripisano *lažno* bivstvo-

17 Usporedi: BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 222: „Istina (otvorenost) uvek mora biti tek izmamljena iz bića. Biće biva istrgnuto iz skrivenosti. Svakidašnja faktička otkrivenost je ujedno uvek i *grabež*.“

18 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 220.

vanje? I kako se ono odnosi prema fundamentalno-ontološkim pretpostavka-
ma takvog lažnog ponašanja, dakle prema načinu bivstvovanja tubivstvovanja
koje je promašilo istinsko bivstvovanje stvari i (naročito) istinsko bivstvova-
nje samog sebe? Da li će u takvom lažnom pronašanju biti poništeno istinito-
bivstvovanje, odnosno egzistiranje tubivstvovanja s obzirom na istinu, da li će
ono biti precrtano ili tek odvedeno u pogrešnom pravcu? Iscrpljuje li to lažno
ponašanje pri kojem se tubivstvovanje naročito vara s obzirom na istinsko
bivstvovanje samog sebe, ujedno i *lažnu* „neistinu“, koja se razlikuje od celo-
kupne značenjske ravni nekog „rekla-kazala“?

2. LAŽ U LOGIČKIM ISTRAŽIVANJIMA I U BIVSTVOVANJU I VREMENU

„Istina“ u *Logičkim istraživanjima* važi kao istoznačna sa „saglasnošću“
i to sa saglasnošću mnjenja, stavljanja odnosno tvrđenja nekog stanja stvari i
njegove intuitivne pojave, odnosno samodatosti. Istina označava legitimisano
važenje, stavljanje i određenje intencionalnog predmeta. Pri tom se radi o spe-
cifično fenomenološkom (a ne tradicionalnom) pojmu istine, jer je saglasnost
određena kao fenomen, koji se ponovo temelji u fenomenima načina datosti
i pojavljivanja određenog mnjenja i određenog stanja stvari¹⁹. Budući da se
mnjenje može obistiniti samo u intuitivnom načinu datosti stvari, Huserl isti-
nu identifikuje sa doživljajem, odnosno fenomenom saglašavanja fenomena
odnosno doživljaja mnjenja sa fenomenom samodate stvari. Dakle, biće za
Huserla nikada *nije* istinito u samom sebi, što znači nezavisno od svoje sagla-
snosti sa nekim mnjenjem ili tvrđenjem. Biće u modusu intuitivne samodatosti
čini mnjenje istinitim. U sebi samom, što znači razrešeno od svakog odnosa
sa subjektivnim mnjenjem, takvo intuitivno pojavljujuće biće nije ni neistini-
to (poput praznog govora), već je načelno lišeno bilo kakvog odnosa prema
istini.

Uprkos odustajanju od pojma saznanja i svesti, kao i od označavanja tu-
bivstvovanja kao subjekta, a stvari kao objekta, Hajdegerovo razumevanje
istine kao „otkrivajućeg-bivstvovanja“ tubivstvovanja i kao „otkrivenog-
bivstvovanja“²⁰, odnosno „neskrivenosti“²¹ bića, još uvek prati model učenja
o istini *Logičkih istraživanja*. I za *Bivstvovanje i vreme* još važi da pojavljuju-

19 Usporedi: LU VI, § 8, str. 32: „U tom prelaznom doživljaju ujedno jasno nastupa sapripadnost oba akta, značenjske intencije i njoj više ili manje potpuno odgovarajuće intuicije.“

20 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 220.

21 Usporedi: BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 219: “dopustiti viđenje u svojoj neskrivenosti (otkrivenosti)”.

ća stvar ne može biti istinita sama po sebi, već samo s obzirom na otkrivajuće bivstvovanje²². Ako se kod Hajdegera ipak sve više probija shvatanje da već i puko pojavljivanje nekog bića može da bude okarakterisano kao istinito, onda je to moguće samo stoga, što je to pojavljivanje iznova shvaćeno kao „ne-skrivenost“, koja nije rezultat nastojanja otkrivajućeg bića tubivstvovanja „izvučenog iz skrivenosti“²³, već je rezultat raz-otkrivajućeg bivstvovanja bića koje samo od sebe iskoračuje iz skrivenosti.

Huserlov specifično fenomenološki pojam istine odgovara specifično fenomenološkom pojmu laži, koji je razvijen već u *Šestom Logičkom istraživanju*. Poput istine, i laž mora da se obelodani, a ona to prema Huserlu čini u doživljaju ne-ispunjenja ili ne-evidencije, u kojem se ispoljava ne-saglasnost mnjenja sa pojavom pomišljene stvari. Taj doživljaj ne-ispunjenja Huserl imenuje „razočaranje“ a u njemu obelodanjujuću nesaglasnost naziva „spor“²⁴. Spor se dakle pokazuje u posebnom fenomenu, naime razočaranju, a Huserl približe određuje to razočaranje kao iskustvo da se prikazuje neko stanje stvari, odnosno pojavljuje se „drugačije“ nego što se mislilo. Bilo je pogrešno da pomislim „A je crveno, dok se ono ‚uistinu‘ ispostavilo kao zeleno“²⁵.

Kao što ovaj citat jasno pokazuje, Huserl posmatra laž kao modus ili modifikaciju „istine“, a time i kao neistinu, koja se mnogo više suštinski odnosi prema istini od praznog govora. Time on sledi poznato Aristotelovo učenje i razume laž u skladu sa svojim fenomenološkim pojmom istine kao *doživljaj* ne-saglasnosti, spora koji „ujedno pretpostavlja izvesno tlo saglasnosti“²⁶. Doživljaj laži prema Huserlu nastaje tek onda, kada se izjalovi pokušaj uspostavljanja saglasnosti između vlastitog mnjenja i samodate stvari, čime se ujedno dospeva na novi put ka istini. Doživljaj falsifikujućeg razočaranja je modalitet obistinjujuće svesti ispunjenja²⁷.

I u određenju neistine u smislu *laži Bivstvovanje i vreme* još dalekosežno sledi model *Logičkih istraživanja*. Poput Huserla (i Aristotela), laž u kojoj se promašuje istinski smisao bića još uvek je modus, odnosno negativna modifikacija istine. Kada se istina shvati kao uzajamna igra između otkrivajućeg-bivstvovanja tubivstvovanja i otkrivenog-bivstvovanja bića, onda se može

22 Vgl. BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 c), str. 227: „Celokupna istina se prema svom suštinskom načinu bivstvovanja odnosi na bivstvovanje tubivstvovanja“.

23 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 219.

24 VI. LU, § 11.

25 VI. LU, § 11, str. 42 f.

26 VI. LU, § 11, str. 42

27 Uporedi, isto, „Svaki spor pretpostavlja nešto, što intenciji daje načelnu usmerenost ka predmetu spornog akta, a tu usmerenost napokon može da da jedino sinteza ispunjenja“.

dogoditi da neistina u smislu laži temelji u *prikrivenom* ponašanju tubivstvovanja. To lažno ponašanje temeljno modifikuje način pojavljivanja bića: „Otkriveno i pristupačno stoji u modusu prikrivenosti i nepristupačnosti“²⁸. Ta lažna neistina u smislu nepristupačnosti otuda mora biti razlikovana od ranije razmatrane istinske neistine „rekla-kazala“. Potonja predstavlja modus neautentične pristupačnosti, dok je prva modus nepristupačnosti.

Time lažno, pretvarajuće i prikriveno zatvaranje može da nastupi kao pogrešno ponašanje, čije istinsko bivstvovanje još nekako mora da prosine u zatvorenom biću, što znači u biću koje sebe obelodanjuje „u modusu privida“. Da bi laž kao takva mogla da se obelodani, obmana već mora da pređe u razočaranje. Mora se iskusiti ne-saglasnost, spor, i to u iskustvu, koje se ne tiče tek povezanosti ponašanja u skladu sa tubivstvovanjem i sebe-pokazivanja bića nego, tačnije, s jedne strane dotiče nesaglasnost između otkrivajućeg i prikrivajućeg ponašanja, kao i nesklad između objavljivanja i skrivanja smisla bića, s druge. Kao prilikom ponašanja koje otkriva i zasniva istinu, Hajdeger ponovo traga za ontološko-egzistencijalnim fundamentom prikrivajućeg, lažnog ponašanja. Nasuprot autentičnoj „pristupačnosti“, odnosno „odlučnosti“ javlja se „propadanje“ kao način bivstvovanja tubivstvovanja koje promašuje istinsko bivstvovanje bića, a naročito svoje vlastito istinsko bivstvovanje: „Tubivstvovanje je, budući da je suštinski propadajuće, prema svom ustrojstvu bivstvovanja u ‘neistini’“²⁹.

Hajdegerovo utemeljenje neistine u smislu laži temelji u pretvornom i nepristupačnom ponašanju tubivstvovanja, koje sa svoje strane ponovo egzistencijalno-ontološki temelji u načinu bivstvovanja propadanja, ali još ne objašnjava kako (lažna) neistina može da se obelodani kao takva. Videli smo da se Huserl tim povodom poziva na kontrastni doživljaj „razočaranja“, te da ga preciznije određuje kao iskustvo istine neke neistine. *Bivstvovanje i vreme* postupa na sličan način. Pretvorno bivstvovanje biva prikriveno otkrivajuće, a pojavljuje se sjajem površne evidencije³⁰. Tubivstvovanje ipak nikada u potpunosti ne naseda na tu lažnu evidenciju zvanu „privid“, odnosno neistina, pošto ono – barem kada se radi o vlastitom bivstvovanju – svoje vlastito bivstvovanje doduše može da zaboravi, ali nikada ne može da ga izgubi. Iskustvo lažne neistine kao prividne istine kod Hajdegera se naposletku izvodi otuda,

28 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 222.

29 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 222.

30 Vgl. BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 222: „Bivstvovanje u bićima nije ugašeno, ali je iskorenjeno. Biće nije potpuno skriveno, nego upravo otkriveno, ali je ujedno i pretvorno, pokazuje se u modusu privida.“

da je tubivstvovanje „jednako izvorno i u istini i u neistini“³¹. U propadanju kojem je nepristupačno istinsko bivstvovanje samog sebe, tubivstvovanju takođe ostaje očuvana mogućnost pristupačnog odnosa spram svog vlastitog istinskog bivstvovanja. I u propadanju se još javlja „glas savesti“³². I u pretvornom, odnosno zasenčenom načinu pojavljivanja nekog bića ponekad zasija svetlo njegovog istinskog bivstvovanja.

3. PITANJE O ISTINSKOJ NESKRIVENOSTI

Vredno je zapaziti da u *Bivstvovanju i vremenu* doduše postoji određenje istine kao „neskrivenosti“³³, ali nema pojma *istinske skrivenosti* kao (od neistinite rekla-kazala različite) *istinske neistine*. Ovde skrivenost Hajdegeru još važi kao istoznačna sa nepristupačnošću, a time i sa neistinom koja promašuje istinsko bivstvovanje, odnosno sa *laži*. U svakom slučaju, to neistinito sebeskrivanje istinskog bivstvovanja ostaje, kao što se čini na osnovu prikrivajućeg ponašanja, principijelno otvoreno za mogućnost svoga otkrivanja u pristupačnom ponašanju tubivstvovanja. Prema tome, u *Bivstvovanju i vremenu* ne samo da nema istinske skrivenosti, nego ni apsolutno i definitivno lažne skrivenosti. Okolnost, da je (pristupačna) istina najpre rezultat prevladavanja njenog prikrivanja, odnosno lažne skrivenosti ne sme da zavede na stanovište da *Bivstvovanje i vreme* razume autentičnu pristupačnost istine kao njeno istovremeno skrivanje, odnosno kao istinsku skrivenost koja je jednako izvorna kao i pristupačnost. U *Bivstvovanju i vremenu* neskrivenost i skrivenost još ostaju suprotstavljeni pojmovi, kao što načelno i dalje važi tradicionalni pojam negacije. Tek refleksija *alpha privativum* grčki shvaćenog pojma istine, kao i ranogrčko razumevanje *lethe* će dovesti Hajdegera do zajedničkog mišljenja pristupačnosti i skrivenosti, shvaćenih kao nedijalektičko jedinstvo koje ipak ujedno počiva na sporu.

U Hajdegerovom poznom razumevanju istinske skrivenosti, koje više nema ništa zajedničko sa neistinom u smislu „pretvornosti i nepristupačnosti“ svakako se još uvek da uspostaviti odnos (koji je čak i Hajdegeru možda ostao skriven) prema učenju o istini Huserlovih *Šestog logičkog istraživanja*. Naime, pored slučaja lažnog saznanja koje se obelodanjuje u doživljaju razočaranja, Huserl tamo istražuje i slučaj saznanja koje je doduše istinito, ali nepotpuno. To nepotpuno, odnosno „neadekvatno“ saznanje on razume kao iskustvo u kojem mnjenje stvari i njena intuitivna datost nisu u međusobnom sporu,

31 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 c), str. 229. Takođe već § 44 b), str. 223.

32 BIVSTVOVANJE I VREME, §§ 54-60.

33 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 219

ali su ipak jedno sa drugim tek delimično saglasni³⁴. Dakle radi se o izvornoj svesti ispunjenja, koja je ipak sazdana tako da stvar, tako kako se pojavljuje, tek delimično ispunjava mnjenja koja se na nju odnose. Rečeno sa Huserlom: mnjenje misli „povrh“ obima činjenične samodatosti stvari³⁵. Dakle, prema Huserlu postoji više ili manje potpuna saglasnost mnjenja i samodate stvari, što znači „stepenovanje“ i „niz uspinjanja ispunjenja“³⁶, a time takođe postoje i „stepeni evidencije“³⁷. Postoji adekvatna i neadekvatna istina³⁸.

Čak i ukoliko Huserlu ostaje tuđ Hajdegerov vokabular skrivenosti i nepristupačnosti³⁹, stanje stvari se može tumačiti tako da se intuitivno prazne, odnosno neispunjene „delimične intencije“⁴⁰ unutar svesti ispunjenja ne odnose na skrivene momente stvari, odnosno na momente stvari koje još nisu stupili u pojavu. Naime, njihova neispunjenost, odnosno neistina je tako usko povezana sa već legitimisanom istinom preostalih momenata mnjenja da ju je u stvari bolje okarakterisati kao potencijalnu istinu. Ta vrsta neistine u smislu potencijalne istine onda bi se morala razlikovati kako od neistine praznog govorenja, tako i od lažne neistine, a preciznije bi morala biti okarakterisana neistina skrivenosti, odnosno onoga što još nije stupilo u pojavu, ali suštinski pripada pojavljujućem i onome što se već pojavilo. Poentirano bi se onda moglo reći da se tamo, gde se mnjenje tek delimično intuitivno ispunjava, pomišljena stvar ujedno i pokazuje i skriva, odnosno da se legitimisana istina povezuje sa neistinom objavljivanja koje izmiče. Pojava stvari bi time manje bila dovršena činjenica a više obećanje, jer ono što se objavljuje ostaje tajnovito. S obzirom da je Huserl sve više naglašavao principijelnu neadekvatnost celokupnog iskustva stvari, možemo da pomislimo da i samu pojavu stvari valja razumeti kao istovremeno skrivanje. Što se više pojavljuje utoliko se više skriva, jer sa svakim misaonim zadiranjem u stvar zgušnjava se i njena, u konačnoj analizi nerazrešiva tajna.

Takav prikaz stanja stvari suštinski je saglasan sa novim razumevanjem istinske neistine skrivenosti, kako se ona najpre najavljuje⁴¹ u Hajdegerovim

34 VI. LU, §§ 37 f.

35 VI. LU, § 11, str. 41.

36 VI. LU, §§ 23 f.

37 VI. LU, § 38, str. 121.

38 VI. LU, § 37.

39 Uz Hajdegerovu rečenicu: „Ali samo ukoliko je tubivstvovanje pristupačno, ono je i nepristupačno“ (BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 222), Huserl u svom primerku knjige beleži: „Oštroumno, ali samorazumljivo, ukoliko se korektno sprovede redukcija“.

40 VI. LU, § 10, str. 41.

41 *Vom Wesen der menschlichen Freiheit. Einleitung in die Philosophie*, GA 31, naročito str. 88 ff.

predavanjima letnjeg semestra 1930., da bi bila izričito razvijena u predavanju koje je održano iste godine pod naslovom *O suštini istine*⁴². Prva pretpostavka toga novog razumevanja istine glasi da skrivenost više nije poistovećena sa lažnom neistinom, odnosno sa pretvornošću i nepristupačnošću. Druga pretpostavka je da ne temelji više u propadanju, što znači u načinu bivstvovanja tubivstvovanja u kojem ono pogrešno razumeva svoje vlastito istinsko bivstvovanje, odnosno falsifikuje ga, zaboravlja ga, promašuje ga. Najznačajnija posledica toga novog razumevanja istine (kao ne-skrivenosti) je da se razumevanje laži kao „pretvornosti, gde se nešto doduše daje, ali se izdaje za nešto što nije“⁴³, proširuje na pojam *pseudos*, koji više ne može da bude opterećen lažnim ponašanjem tubivstvovanja. Druga posledica je da postaje zamislivo da vlastito istinsko bivstvovanje može da izmakne tubivstvovanju na način koji ne temelji u propadanju i time ne implicira samozavaravanje. To novo određenje neistine ispostavlja se iz uvida da se neskrivenost, kao ni skrivenost, a time ni istina primarno ne tiču otkrivanja bića, već raskrivanja njegovog načina bivstvovanja, bez obzira na to da li se pri tome radi o biću koje je u skladu ili nije u skladu sa tubivstvovanjem.

4. ISTINSKA NEISTINA NAKON *BIVSTVOVANJA I VREMENA*

Već u Hajdegerovim predavanjima iz letnjeg semestra 1930. oslabio je doprinos, koji je aktivno ponašanje tubivstvovanja davalo pristupačnosti istinskog bivstvovanja bića. „Neskrivenost“ više nije, kao što je bila u *Bivstvovanju i vremenu* „istrgnuta iz skrivenosti“ u jednoj vrsti „grabeži“⁴⁴, već označava način bivstvovanja nečega što je „izdignuto iz skrivenosti“. „Otkrivenost“ postaje „raskrivenost“ a udeo „čoveka“ sastoji se u tome da ona „obistinjuje i očuva“⁴⁵. Paralelno novom razumevanju neskrivenosti modifikuje se i značenje „skrivenosti“. U suprotnosti spram *Bivstvovanja i vremena* ona se jasno distancira od „pretvornosti“, odnosno laži, i eksplicitno ne označava niti „neistinu“ niti suštinski momenat istine⁴⁶. Napokon, u tom predavanju i „pretvornost“ manje opterećuje lažno ponašanje tubivstvovanja ili njegovo propadanje, a više se tiče načina kako se daje biće, ukoliko se izdaje za nešto što uistinu nije⁴⁷. Time se onda otvara nova mogućnost da se biću pripíše laž

42 *Wegmarken*, str. 176-199.

43 GA 31, str. 91.

44 BIVSTVOVANJE I VREME, § 44 b), str. 222.

45 GA 31, str. 90.

46 Uporedi GA 31, str. 91: „Nestina nije istovetna skrivenosti, već pretvornosti“.

47 Uporedi GA 31, str. 91: „... Pretvornost, gde se nešto doduše daje, ali se samo izdaje za nešto što nije“

tamo gde se tubivstvovanje više ne da obmanjivati, tj. tamo gde ono više nema neposrednog udela u nastajanju prividne pojave. Tim novim pojmom laži filozofija se vraća normalnoj jezičkoj upotrebi. U njoj se još govori o „lažnom novcu“, tamo gde je već otkrivena prevara i novčanice su prepoznate kao bezvredne. Na osnovu novog fenomenološkog razumevanja laži kao pseudo-raskrivanja nekog pseudo-bića razjašnjava se i moć lažnog koja se ne da slomiti nikakvim raskrivanjem.

Premda je prema Hajdegerovom iskazu mišljeno već 1930., predavanje *O suštini istine* čini još jedan odlučujući korak izvan izvođenja letnjeg semestra 1939., kao i *Bivstvovanja i vremena*. Istina kao „neskrivenost“ ovde nije mišljena tek na osnovu grčke *aletheia* kao „raskrivenost“, nego već i polazeći od grčke *physis* određena kao „nadolazeće prebivanje“⁴⁸. Biva razjašnjena i suština onoga, što se napokon raskriva u toj neskrivenosti. Ne radi se niti o pojedinačnom biću (u skladu sa tubivstvovanjem ili ne) niti o njegovom (autentičnom ili neautentičnom) načinu bivstvovanja, već o „biću u celini“⁴⁹. Paralelno tome pomera se i razumevanje doprinosna, koji tubivstvovanje daje tom događanju neskrivenosti istinskog bivstvovanja bića. Govor o nasilnoj „grabeži“ ustupa svoje mesto „dopuštanju“ događanja raskrivanja, odnosno „dopuštanju-bivstvovanja“⁵⁰. Ni „pristupačnost“ istinskog bivstvovanja bića posredstvom tubivstvovanja više nije mišljena na osnovu ponašanja koje otkriva, već je određena kao „stajanje u otvorenom“⁵¹ za događanje raskrivanja, a ono svoj poslednji razlog više nema u autentičnom ponašanju i autentičnom načinu bivstvovanja tubivstvovanja. Nije da tubivstvovanje nema nikakvog udela u tom događanju. Ipak, ono mu odgovara autentičnim egzistiranjem, za koje više nije prikladan vokabular „odlučnosti“, uobičajen u *Bivstvovanju i vremenu*. U određenju autentičnog načina bivstvovanja koje odgovara na raskrivanje istinskog bivstvovanja, pored „dopuštanja-bivstvovanja“ iz *O suštini istine*, kao i iz drugih spisa tridesetih godina, sve više se probija pojam slobode: „Ek-sistencija koja koreni u istini kao slobodi je is-postavljanje raskrivenosti bića kao takvoj“⁵². Podrobnije pogledano, tubivstvovanje nema ni slobodu niti istinu, već istina kao sloboda ima, odnosno ovladava tubivstvovanjem⁵³.

48 *Wegmarken*, str. 187.

49 *Wegmarken*, str. 187 *et passim*.

50 *Wegmarken*, str. 183.

51 *Wegmarken*, str. 191.

52 *Wegmarken*, str. 191.

53 U poređi: *Wegmarken*, str. 188: „Ek-sistencija kao suština istine nije osobenost čoveka, pošto čovek ek-sistira tek kao vlasništvo te slobode ...“.

Hajdegerov vlastiti pojam „slobode“ sa uobičajenim pojmom deli barem to da se pri tom radi o slobodi „za“ i slobodi „od“. Što se tiče prve, Hajdeger govori o „slobodnom bivstvovanju za obelodanjivanje otvorenog“⁵⁴. Tome obelodanjivanju otvorenog shvaćenom kao „raskrivanje“ kao neodvojivi suštinski momenat biva iznova pripisano „skrivanje skrivenog“⁵⁵. Ukoliko sebe-skrivanje suštinski spada u sebe-otkrivanje, onda to može samo da znači da sve što se pojavljuje posredstvom tubivstvovanja za koje je karakteristično „stajanje u otvorenom“ ostaje zatamljeno u dubokoj dimenziji „tajne“. Ali budući da istina biva određena kao raskrivanje, način skrivanja svojstven tajni mora da bude okarakterisan kao „neistinit“. Pošto to skrivanje tajne ipak treba da pripada suštini raskrivanja, onda se ne može zaobići priznavanje „neistinitog“, tajnovitog skrivanja kao nečega što pripada suštini istine. Ono što smo ranije okarakterisali kao „istinita neistina“ i razlikovali od neistine kao „laži“, Hajdeger ovde zove „svojstvena ne-istina“, ona je kao „svojstvena nesuština istine“ identifikovana sa „tajnom“⁵⁶.

Takvo paradoksalno razumevanje istine ima razumljiv smisao tek ukoliko se, *kao prvo*, sačuva njihova razlika u utvrđenoj sapripadnosti raskrivanja i skrivanja. Raskrivano i skriveno ne mogu biti isto, u istome načinu datosti i bivstvovanja. *Kao drugo*, to učenje o suštini i nesuštini istine udovoljava zahtevima specifično fenomenološkog pojma istine ukoliko se ne obelodanjuje samo raskriveno nego i skriveno, odnosno ako se skrivanje obelodanjuje u raskrivenom. Predavanje *O suštini istine* ispunjava prvi uslov posredstvom skretanja pažnje na ontološku razliku između bića i „bića u celini“: „Upravo ukoliko dopuštanje bivstvovanja u pojedinačnom ponašanju svagda daje da bude biće prema kojem se ponaša, time se ono ujedno raskriva, a skriva se biće u celini“⁵⁷. Drugi uslov je zadovoljen samo ukoliko postoji modus raskrivanja, odnosno dopuštanja bivstvovanja bića, koji ujedno dopušta i da prosine tajna bića u celini, modus koji se „upušta u nju“, odnosno ne „zaboravlja“ je. Hajdegerov tekst sa svom jasnoćom skreće pažnju da se tajna bića u celini uvek javlja zajedno sa sebe-pokazivanjem određenog bića⁵⁸, ali da se čovek može ili ne može upustiti u to pojavljivanje skrivenog kao skrivenog. To sebe-upuštanje u tajnu bića u celini sačinjava autentičnu suštinu ljudske slobode, tačnije „tu-bivstvovanja“, koje „čuva“ „prvu i najširu ne-raskrivenost, autentičnu ne-istinu“⁵⁹. Ta autentična ne-istina skrivenosti je izvor celokupne

54 *Wegmarken*, str. 183.

55 *Wegmarken*, str. 191.

56 *Wegmarken*, str. 191.

57 *Wegmarken*, str. 190.

58 Uporedi: *Wegmarken*, str. 191: „skrivanje se pojavljuje kao ono prvo skriveno“.

59 *Wegmarken*, str. 191.

istine, ona je „starija“ od tubivstvovanja i njegovog dopuštanja bivstvovanja skrivenosti⁶⁰. Ona otuda može biti očuvana zahvaljujući tubivstvovanju, ali ne može biti proizvedena. Uzeta kao čista skrivenost, „autentična ne-istina“ ipak još nije „istina“, odnosno neskrivenost, tako da uprkos novom razumevanju ne-istine skrivenosti i dalje važi teza *Bivstvovanja i vremena*, prema kojoj nema istine bez tubivstvovanja⁶¹.

„Dopuštanje bivstvovanja“ tubivstvovanja u kojem se obelodanjuje istinsko bivstvovanje sada biva iznova mišljeno počevši od skrivanja bića u celini, tačnije, od raskrivanja toga skrivanja. „Sloboda“ je prevashodno slobodno „stajanje u otvorenom“ *spram* tajne, u kojoj je zatomljeno svako objavljivanje bića. Ta sloboda ostaje sloboda *od*, naime oslobađanje od „zaborava tajne“, odnosno „zaborava skrivenosti“⁶². Takav zaborav skrivenosti je doduše čovekovo ponašanje, koje ne proističe iz „puke ljudske nemoći i nemarnosti“⁶³, već svoj izvor ima u samom skrivanju, što znači u „svojstvenoj nesusštini istine“. Ono što važi za zaborav tajne bića u celini, što znači za *autentičnu* ne-istinu, to važi i za neautentičnu neistinu, tj. za prikriivanje istinskog bivstvovanja pojedinačnog bića, odnosno neistine u smislu laži. Lažno otkrivanje, koje se sastoji u tome da „biće [...] ne dopušta biću da bude, da jeste i kako jeste“, koje „biće [...] prikriva i zamućuje“, „mora [...] da dođe iz suštine istine“⁶⁴ – a time ne iz suštine tubivstvovanja kao propadanja. Zasiurno nije bilo slučajno, kada je Hajdeger u *O suštini istine* „propadanje“ zamenio terminom „lutanje“⁶⁵. To lutanje sa propadanjem ima zajedničko „obraćanje prolaznom“, ali je ta posvećenost sada shvaćena kao „odvraćanje od tajne“⁶⁶, a ona svoj temelj ponovo nema u bivstvovanju tubivstvovanja, već u skrivanju tajne, tj. u događanju, koje kao izvorna nesusština uvek saodređuje njenu suštinu. Ako se skrivanje svojstveno istini pokazuje tek ukoliko se i samo skriva, onda nije ni čudo da ga tubivstvovanje najpre i najčešće previđa, odnosno da zaboravlja tajnu svojstvenu suštini istine.

Najznačajnija razlika između učenja o istini u *O suštini istine* i u *Bivstvovanju i vremenu* ne leži toliko u prelazu iz načina bivstvovanja koje je u skladu sa tubivstvovanjem „pristupačnosti“ u „dopuštanje bivstvovanja“ odnosno u

60 Uporedi: Wegmarken, str. 191: „Skrivenost bića u celini, autentična ne-istina ... starija je od samog dopuštanja bivstvovanja, koje raskrivajući već drži skriveno i odnosi se prema skrivanju.“

61 *Sein und Zeit*, § 44 c), str. 227.

62 *Wegmarken*, str. 192. i str. 194.

63 *Wegmarken*, str. 188.

64 *Wegmarken*, str. 188.

65 *Wegmarken*, str. 194

66 *Wegmarken*, str. 193. f.

prelazu iz „propadanja“ u „lutanje“, koliko u uvođenju pojma „tajne“, kao skrivanju suštinski svojstvenom raskrivanju istine, tj. autentičnoj ne-istini. Prema načinu kako Hajdeger opisuje „obraćanje i odvratanje“ tubivstvovanja istinskom bivstvovanju⁶⁷, menja se malo toga u poređenju sa *Bivstvovanjem i vremenom*. Suštinska razlika između dva spisa pre se ispostavlja iz utemeljenja toga istinskog i lažnog načina ponašanja i bivstvovanja tubivstvovanja u raskrivajućem skrivanju istine „bivstvovanja bića“⁶⁸. U „očuvanju“ tajne bivstvovanja i u njenom „zaboravu“ potvrđuje se doduše upućenost raskrivanja istinskoga bivstvovanja na čoveka, ali njegovo ponašanje ne može više biti shvaćeno kao transcendentalni uslov događanja istine. Pojavljivanje istinskoga bivstvovanja bića ima svoj uslov u svom vlastitom događanju, tj. u skrivenosti, koja kao autentična ne-istina leži u temelju celokupnog raskrivanja istine.

5. LAŽ KAO PSEUDO-ISTINA

Ako je sada skrivenost neistina, koja sasvim suštinski spada u istinu shvaćenu kao neskrivenost odnosno raskrivenost, onda iznova mora biti određena i suština lažne neistine. Naime, laž je još uvek modus neskrivenosti. Hajdeger time biva prinuđen da utemelji lažnu neistinu u autentičnoj ne-istini skrivenosti, a da pri tom ipak mora da je razlikuje od nje. Pored istinske skrivenosti mora dakle da postoji nešto poput krivotvorene skrivenosti. Za to pitanje ovde valja ukazati na simptomatično predavanje iz zimskog semestra 1942/43., koje nosi (neadekvatan) naslov *Parmenid*, a objavljeno je u 54. tomu sabranih dela. Ovo u svakom pogledu vredno predavanje posvećuje iscrpne fenomenološke opise tek formalno naznačenih načina pojavljivanja istinskog i lažnog bivstvovanja, kao i prikladnog čovekovog ophođenja s tajnom.⁶⁹ Ovde ćemo se ograničiti na kratak prikaz Hajdegerove analize *načina pojavljivanja lažnog*.

Hajdeger se u tom predavanju više ne zadovoljava ukazivanjem na poreklo neistine u smislu laži iz autentične ne-istine u smislu skrivenosti i tajne. Njihovu srodnost on iznova utemeljuje posredstvom uveravanja da ni jedan ni drugi oblik neistine ne implicira *negaciju* istine, te da se oba oblika neistine izvode iz dva oblika skrivenosti, pri čemu se prvi eksplicitno manifestuje kao istinska, a drugi kao lažna neskrivenost⁷⁰. Ono što smo mi nazvali „istinska

67 Wegmarken, str. 194

68 Wegmarken, str. 196.

69 O tome pogledati: Rudolf Bernet, “The Secret according to Heidegger and ‘The Purloined Letter’ by Poe”, u: *Continental Philosophy Review*, Vol. 47, No. 2, June 2014, str. XX-XXI

70 GA 54, str. 30 ff.

neistina“, na grčkom glasi „*lethe*“, a „neistinita neistina“ se kaže „*pseudos*“⁷¹. Oba oblika neistine imaju suštinski odnos spram istine, a budući da je istina grčki shvaćena kao „*aletheia*“, tj. kao neskrivenost, za oba oblika skrivenosti je svojstvena posebna vrsta raskrivanja, odnosno pojavljivanja. Način pojavljivanja „tajne tajnovitoga“ kao oblika (autentične) skrivenosti svojstvenog suštini neskrivenosti karakteriše se „posredstvom svoje neprividnosti ... zahvaljujući kojoj je tajna otvorena ... ‚Otvorena tajna‘ u pravom i strogom smislu vlada ... tamo, gde je skrivanje tajnovitog biva jednostavno iskušeno kao skrivenost, a krije se u povesno negovanoj prećutanosti“⁷². Ali kako se onda na osnovu tajne može misliti način pojavljivanja *pseudos*, tj. lažne neistine, koji odstupa od *lethe*? Kako se neskrivenost lažne skrivenosti razlikuje od istinske neskrivenosti tajne? Kako se to lažno skrivanje može pojaviti tako da ga smatramo lažnom neskrivenošću? Kako se u pojavi *pseudos* odaje njegov lažni, uzurpirani oblik neskrivenosti? Kako se počevši od laži vraćamo natrag istini kao pravoj neskrivenosti?

Kada je reč o označavanju lažne neistine, tj. neautentične skrivenosti, predavanje iz 1942/43. ostaje verno poznatom vokabularu „prekrivanja“, „pretvornosti“ i „prikrivanja“, stavljajući pored njih novi termin „pritajivanje“ (Verhehlen)⁷³. Hajdeger tu lažnu skrivenost nadalje razume kao naročiti oblik pojavljivanja, tj. kao lažnu neskrivenost: „To prekrivanje koje prebiva u *pseudos* uvek je ujedno obelodanjivanje, pokazivanje i dovođenje-u-pojavu“⁷⁴. Raniji Hajdegerovi tekstovi su to pseudo-pojavljivanje okarakterisali pojmom „privid“, a taj privid su određivali kao događanje „u kojem se nešto doduše daje, ali se tek izdaje kao nešto, što nije“⁷⁵. Karakteristično je da predavanje iz 1942/43. u svom određenju privida odustaje od upotrebe negacije, te da formulaciju „ono što nije“ menja za „drugacije ... nego što je uistinu“: „Ukoliko pretvaranje ne samo da stavlja pred ‚nešto drugo‘ ... već i dopušta da se pojavi nešto drugo nego što ‚uistinu‘ jeste, pretvaranje se onda obelodanjuje kao jedna vrsta raskrivanja“⁷⁶. Težište Hajdegerovog određenja razlike između istinske i lažne neskrivenosti pomera se sa onog „kao šta“ (odnosno kao ono što nije) se nešto pojavljuje na Kako njegovog pojavljivanja, tj. na „način raskrivanja“. Ako se istina misli počevši od načina kako se tajna raskriva pri istovremenom skrivanju, naime od „neprividne otvorenosti“ kao i od njenog „skrivanja u prećutanosti“, onda se kod lažnog pojavljivanja mora raditi o

71 GA 54, str. 42 ff.

72 GA 54, str. 93

73 GA 54, str. 45 i 47

74 GA 54, str. 45.

75 GA 31, str. 91.

76 GA 54, str. 64-65.

naročito bučnoj i upadljivoj pseudo-objavi. Drugačije nego u ranijim tekstovima, Hajdeger se sada više ne zadovoljava primedbom da „se“ takvim pseudo-objavama najpre nesmotreno prepušta, obraćajući se tako „prolaznom“, nego izričito dovodi do reči povesnobivstvene uslove pobjedničkog zanosa koji u našoj kulturi slavi lažni privid.

Naša kultura gotovo da više i ne dopušta da (kako je to još glasilo u *Bivstvovanju i vremenu*) nepristupačnost bude prepoznatljiva kao takva. Nju prikriva kako skrivenost tajnovitog kao i pretvorna površnost lažnog privida (a time prikriva i svako zapažanje onoga Kako pojavljivanja) masivnim slojem informacija koje su navodno tematski značajne, jer su „objektivne“. Neumorna produkcija uvek novih predmeta i novih informacija koje se tiču tih predmeta ne prikriva tek skrivenost nekog tajnovitog sveta, već takođe na sistematičan način prikriva svoje vlastito delo skrivanja. Kada se jednom zagubi smisao za neprividnu otvorenost tajnovitog, postaje sasvim neshvatljivo da je kultivisanje bezobzirnog otvaranja i javnog širenja pred svim i svakim uistinu povezano sa procesom masovnog potiskivanja i skrivanja. Kao pravi hajdegerijanac, što je i bio, Fuko taj proces skrivanja na osnovu kojeg tek biva načelno shvatljiva *prisila* na neograničeno objavljivanje i javnu kontrolu, uzorno analizira na primeru ophođenja naše kulture sa čovekovom seksualnošću.

Ukoliko je ta vremenskopovesna i povesnobivstvena dijagnoza tačna, onda to znači da je za današnjeg čoveka nepovratno izgubljen svaki direktni pristup istini kao raskrivanju tajne bivstvovanja. Počevši od toga tragičnog uvida biva lakše razumljivo, zbog čega u predavanju iz 1942/43. Hajdeger poreklo neistinite neistine ustanovljuje u istinskoj neistini, istovremeno tvrdeći da je pristup istinskoj skrivenosti već kod Grka vodio preko sučeljavanja sa neistinitom neskrivenošću u smislu laži⁷⁷. Otvorenost za događanje raskrivanja istine kao tajnovite neskrivenosti za današnjeg, negrčkog čoveka ispostavlja se tek putem napora „obelodanjivanja“ „pritajene“ neskrivenosti⁷⁸. Doduše, „dopuštanje bivstvovanja“ raskrivanja istinskog bivstvovanja ostaje „poklon“, ali ne onakav, koji nas pogađa poput groma iz vedrog neba. Filozofsko mišljenje i umetničko stvaranje u nama tek moraju iznova da probude smisao za značenje skrivenog i da ukažu na put ka razlikovanju između istinske i lažne skrivenosti. Pitanje o suštini istine kao pitanje o suštini bivstvovanja danas manje nego ikada može da se liši mukotrpnog okolnog puta

77 Vgl. GA 54, str. 32: „Ako je za Grke suprotnost neskrivenosti laž, a prema tome istina nije laž, onda skrivenost mora biti određena na osnovu laži. Ukoliko, nadalje, skrivenost vlada suštinom neskrivenosti, onda se ispostavlja ono zagonetno, koje u grčkom smislu suštine istine utisnulo svoj otisak iz suštine laži.“

78 GA 54, str. 55.

preko pitanja o istinskoj suštini lažnog⁷⁹, kao što ne može da izbegne njegov povesnobiljstveno uslovljeni način pojavljivanja u kulturi pseudo-fenomena i pseudo-istina o pseudo-stvarima: „Moglo bi ipak biti da istinu nalazimo toliko teško, a otuda i tako retko, zbog toga što ništa ne znamo i ništa nećemo da znamo o suštini lažnog“⁸⁰.

Preveo sa nemačkog jezika:
Dragan Prole

79 Vgl. GA 54, str. 64: „Ali suština lažnog sama nije ništa lažno. Daleko od toga, suština lažnog je možda čak i ono najsuštinskije u suštini istine“.

80 GA 54, str. 64.